

Киһи быраабын уопсай Декларацията

Генеральной Ассамблея 217 А (III) нүөмөрдээх резолюциятынан 1948 сыл олунньу 10 күнүгэр ылылынна.

Преамбула

Киһи аймах бэйэ суолтатын өйдөбүлэ, тэн уонна быстыспат бырааба аан дойдуга көнүл уонна кырдык биир төрүтэ буоларын болҕомтоҕо ылан туран, киһи быраабын ахсарбат буолуу уонна сэнээһин түмүгэр дьон аймах суобаһын абардар варвардыы быһыылар тахсыбаттарынан, тыл уонна санаа көнүлүгэр, кыһалҕата, куттала суох олоххо дьон дьулуһарын болҕомтоҕо ылан туран, киһи бырааба сокуон былааһынан харыстаныахтааһын, киһи батталлаах былааһы утары өрө турууну бүтэһик ньыма курдук туһамматын туһугар, норуоттар икки ардыларыгар доҕордоһууну күүһүрдэр туһугар, Холбоһуктаах Нациялар норуоттара Устааптарыгар киһи сүрүн быраабыгар, киһи личность быһыытынан бэйэ суолтатыгар, эр киһи уонна дьахтар тэн буолууларыгар итэҕэйэллэрин бигэргэппитэрин, ол кэннэ социальнай прогресс өссө көнүл олох усулуобуйалара тупсарын туһугар улэлэхэргэ быһаарыммыттарын болҕомтоҕо ылан туран, чилиэн быһыытанан кирибит судаарыстыбалар Холбоһуктаах нациялар организацияларын кытары киһи быраабын уонна көнүлүн тутуһуу туһугар ыкса улэлэһиэх буолан бигэ тыл биэрбиттэрин болҕомтоҕо ылан туран, ыйыллыбыт быраап уонна көнүл диэн эйдэбуллэри диригинник өйдөөһүн бу бэриллибит бигэ тыллары олоххо киллэриигэ улахан суолталааһын болҕомтоҕо ылан туран. Генеральной Ассамблея, Киһи быраабын уопсай Декларациятын аан дойду норуоттара уонна судаарыстыбалара толоруох тустаах сыалларынан-соруктарынан биллэрэр, хас биирдии киһи уонна общество хас биирдии органа бу Декларацияны сырдатыы үөрэтии көмөтүнэн быраабы уонна көнүлү убаастыылларын ситиһиэхтээх, национальнай уонна норуоттар икки ардыларынааһы тэрээһиннэр көмөлөрүнэн Холбоһук иһигэр кирибит судаарыстыбалар истэригэр, маньы таһынан, судаарыстыба сууттуур бырааптарын тарҕанар уобаластарыгар (юрисдикция) олоһор норуоттарга киригинник уонна көдүүстээхтик тарҕанарын.

1 ыстатыйа

Дьон барыта бэйэ суолтатыгар уонна быраабыгар тэн буолан төрүүллэр. Кинилэр бары өркөн өйдөөх, суобастаах буолан төрүүллэр, уонна бэйэ бэйэлэригэр тылга киригингэс быһыылара доҕордоһуу тыыннаах буолуохтаах.

2 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, расатыттан, тириитин өнүттэн, эр киһититтэн-дьахтарыттан, сангарар тылыттан, омугуттан, религиятыттан, политической да ханнык да санаатыттан, национальной эбэтэр социальной төрүтүттэн, баайыттан- дьядангытыттан тутулуга суох бу Декларация биллэрэрин курдук бырааптаах уонна көнгүллээх.

Мань таһынан дьону ханнык да дойдуга, ханнык да политической, правовой эбэтэр норуоттар икки ардыларынааһы статуһуттан сиэттэрэн араарыллыы суох буолуохтаах, бу дойду территорията төһө да тутулуга суох, эппиэккэ сылдыааччы, бэйэтэ саламат биитэр суверенитет өттүнэн хааччахтаах буолбутун да иһин.

3 ыстатыйа

Хас биирдии киһи үчүгэй олоһу олорор, көнгүллээх уонна тус тыттыллыбат буолар бырааптаах.

4 ыстатыйа

Ким даһаны кулуттуур, бэйэтин бас билиммэт буолар турукка сылдыа суохтаах: дьону кулут онгостуу уонна дьону атыылааһын ханнык да көрүгнэрэ бобулар.

5 ыстатыйа

Ким даһаны киһи быһыытыттан тахсыбыт, киһи быһыытынан түһэрэр уонна бэйэ суолтатын суох онорор сордоһунна, накаастабылга, куһаһан сыһыанна түбэһиэ суохтаах.

6 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, ханна да сырыттар, бэйэтин правосубъектнай быһыытынан ааһынар бырааптаах.

7 ыстатыйа

Дьон барыта сокуон иннигэр тэн бырааптаахтар уонна сокуон тэн көмүскэбилинэн туһанар бырааптаахтар. Дьон барыта дьингээх Декларацияны кэһэр араас дискриминацияттан көмүскэтэр уонна манньк сарбыйааһынна киксэрииттэн көмүскэтэр бырааптаахтар.

8 ыстатыйа

Хас биирдии киһи конституциянан, сокуонунан көрүллүбүт бэйэтин тус бырааптара кэһиллибит түгэнигэр, национальной сууттар көмөлөрүнэн ол бырааптарын түргэнник уонна толору төгнөрөр бырааптаах.

9 ыстатыйа

Ханнык да киһини бэйэ талбытынан буруйа суох хаайыллыбат, көнгүлүн сарбыйыллыбат, үүрүллүбэт.

10 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, холубунай буруйу онгорбут диэн дьүүллэнэр буоллаһына бэйэтин быраабын уонна эбээһинэһин быһаарынаары, маны таһынан киниэхэ тиксэриллибит холубунай буруй төһө олохтооһун быһаарар инниттэн, тэн бырааптааһынан туһанан, кини дьыалатын тутулуга суох, кырдьык бары ирдэбиллэрин тутуһар суукка, аһаҕастык көрүллэрин ситиһэр бырааптаах.

11 ыстатыйа

1. Хас биирдии буруйу онорууга уорбаланааччы киһи, көмүскэнэргэ кыах барыта бэрриллэн туран ытыллар суут кини буруйдааһын дакаастыар дылы, буруйа суоһунан ааһынар бырааптаах.

2. Ким даһаны ханнык эбит дьайыыны оноруу, эбэтэр тугу да гынымы иһин буруйга, буруйу оноруу кэмигэр национальнай сокуон биитэр аан дойдутааһы быраап быһыытынан буруйу оноруунан ааһыллыбат буоллахтарына, буруйдаммат. Накаастабыл буруй оноһуллар кэмигэр туттулла сылдыбыт накаастабылтан ыарахан буолуо суохтаах.

12 ыстатыйа

Ким даһаны ханнык да киһи тус олоһор, дьэ кэргэнигэр, кини олорор дьээтин тытыллыбат буолуутугар, кини суруйсуутун кистэлэнэр буккуһуо, орооһуо суохтаах. Кини чиеһигэр, аатыгар-суолугар апчарыйыа суохтаах. Хас биирдии киһи итинник киһи олоһор орооһортон сокуонунан көмүскэтэр бырааптаах.

13 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи хайа баһарар судаарыстыба чэрчитигэр көнгүл айанныыр, ханнык баһарар судаарыстыбаһа олорор сирин бэйэтэ талынар бырааптаах.

2. Хас биирдии киһи хайа баһарар судаарыстыбаттан, ол иһигэр бэйэтин төрөөбүт дойдутуттан, көһөн барар уонна төһөн кэлэр бырааптаах.

14 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи сойуолааһынтан куотунан атын дойдуларга хорһойор сир көрдүүр уонна онно хорһойор бырааптаах.

2. Бу быраап, Холбоһуктаах нациялар организацияларын сыалларын уонна ылыммыт санааларын утарар дьин чахчы политикаһа сыһыана суох буруйу оноруу түбэлтэтигэр туһаныллыбат.

15 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи гражданство ылар бырааптаах.
2. Ким даҕаны бэйэ көгүлүнэн гражданствотыттан матыа суохтаах, эбэтэр бэйэтин гражданствотын уларытар быраабыттан матыа суохтаах.

16 ыстатыйа

1. Сокуоннай саастарын сиппит эр дьон уонна дьахталлар, расаларыттан, омуктарыттан, итэҕэллэриттэн тутулуга суох эрдии -ойохтуу буолан ыал буолар бырааптаахтар. Эрдии - ойохтуу буолалларыгар, эр-ойох буолан олорор кэмнэригэр уонна арахсар кэмнэригэр көргэнниилэр тэн бырааптаахтар.
2. Эрдии-ойохтуу буолуу дьайыыта икки өттүттэн күһэйиитэ суох сөбүлэн эрэ баар буоллаҕына буолар.
3. Ыал диэн общество төрүт уонна сүрүн ячейката буолар, государство уонна общество харыстабылынан туһанар бырааптаах.

17 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи баайын дуолун тус бэйэтэ бас билиэн эбэтэр атын дьону кытары тэнгэ бас билиэхтэрин сөп.
2. Ким даҕаны бэйэтин баайыттан олоҕо суохтук матыа суохтаах.

18 ыстатыйа

Хас биирдии киһи толкуйдуур, суобастанар, итэҕэллэнэр бырааптаах: бу быраап иһинэн киһи хаһан баҕарар бэйэтин итэҕэлин, санааларын уларытар манны таһынан бэйэтин итэҕэлин соҕотохтуу эбэтэр элбэх буолан сылдьан аһаҕастык, биитэр биирдиилээн үөрэтии, танара сулууспатын, религиознай уонна ритуальнай сиэри-туому тутуһуу нөнгүө тарҕатыан сөп.

19 ыстатыйа

Хас биирдии киһи бэйэтэ итэҕэбил санаалаах буолар, уонна ол итэҕэбил санаатын этэр бырааптаах: бу быраап иһинэн киһи бэйэтин итэҕэбил санаатын мэхэйэ суохтук тутуһар уонна государство границатыттан тутулуга суох ханнык баҕарар ньыманнан информацияны көрдүүр, ылар уонна тарҕатар бырааптаах.

20 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи эйэлээх мунньахтарга уонна холбоһуктарга киирэр бырааптаах.
2. Кими даҕаны күүс өттүнэн ханнык да ассоциацияҕа киллэриллибэт.

21 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи бэйэтин дойдутун салайыытыгар быһаччы, эбэтэр көнүллүк талыллыбыт дьон нөҥүө кыттыыны ылыан сөп.
2. Хас биирдии киһи бэйэтин дойдутугар государственнай сулууспаҕа киирэр бырааптаах.
3. Правительство былааһа норуот көрдөбүлүгэр олоҕуруохтаах; ол көрдөбул кэмтэн -кэмигэр ыытыллар, барыларыгар тэн уонна уопсай кистэлэн куоластааһын, эбэтэр онно тэн суолталаах, куоластааһын көнүлүн хааччыйар көрүнүгү көмөтүнэн чиеһинэй быыбардарга көрдөрүүнү булуохтаах.

22 ыстатыйа

Хас биирдии киһи, общество чилиэнин быһыытынан социальнай харалтаны ылар бырааптаах. Хас биирдии киһи, общество чилиэнин быһыытынан, кини бэйэ суолтатын сөпкө тутууга, кини тус бэйэтэ норуот күүһүнэн, норуоттар икки ардыларыгар баар сибээстэрин туһананан, экономической, социальнай, культурнай уобаластарга сайдар бырааптаах.

23 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи үлэлиир, көнүллүк үлэни талар, үлэлииргэ үчүгэй усуллубуйалаах, уонна үлэтэ суох хаалартан харыстанар бырааптаах.
2. Хас биирдии киһи, бырааба сарбыллыыта суох төһөнү улэлээбитинэн хамнас ылыахтаахтэн.
3. Хас биирдии үлэлиир киһи үлэтигэр сөп түбэһиннэрэн эппиэттэһэр хамнастаныахтаах, хамнаһа киниэхэ бэйэтин тус наадатыгар уонна кини дьиэ кэргэнигэр тийиэхтээх, тийибэт буоллаҕына атын социальнай көмөнөн толоруллуохтаах.
4. Хас биирдии киһи бэйэтин интэриэстэрин көмүскүүр профессиональнай түмсүүлэри (союз) тэрийэр, бэйэтин интэриэстэрин көмүскээри, профессиональнай түмсүү чилиэнэ буолар бырааптаах.

24 ыстатыйа

Хас биирдии киһи сынньанар, иллэн кэмин атаарар, үлэтин күнэ сөп уһуннаах буолуохтаах, кэмттэн кэмигэр төлөнөр уопуска ылар бырааптаах.

25 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи бэйэтэ уонна кини дьиэ кэргэнэ доруобай уонна чөл буолалларын туһугар, аһыыр астаах, таннар танастаах, олорор дьиэлээх, кэмигэр оноһуллар медицинскэй уонна социальнай өнөҕө, маньы таһынан, кини үлэтэ суох, эбэтэр босхон (инвалид), огдообо буолар уонна кырдыар түгэннэригэр уонна киниттэн тутулуга суох

түгэннэртэн сылтаан тугун барытын сүтэрэр түбэлтэтигэр, араас өнгө уонна көмө көрдүүр бырааптаах.

2. Ийэ буолуу уонна санга төрөөһүн уһулуччу сыһыаны уонна көмөнү эрэйэллэр. Дьизэ кэргэннэ төрөөбүт уонна булумһу оҕолор биир тэн социальнай харалтанан туһанар бырааптаахтар.

26 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи үөрэнэр бырааптаах. Маннайгы уонна орто сүһүөх үөрэхтээһин төлөбүрэ суох буолуохтаах. Маннайгы үөрэхтээһин булгуччулаах буолуохтаах. Баҕалаах киһи барыта технической уонна анал үөрэххэ үөрэниэхтэрин сөп, үрдүк үөрэх кыһатыгар баҕалаах киһи барыта кыаһыттан көрөн үөрэниэхтээх.

2. Үөрэхтээһин киһини личность быһыытынан сайыннарарга, киһи быраабын уонна көңүлүн убаастыры элбэтэргэ хайысхалаах буолуохтаах. Үөрэхтээһин норуоттар, расалар уонна религиознай холбоһуктар икки ардыларыгар өйдөһүүнү, тулуйумтуо буолууну, доҕордоһууну үксэтиэхтээх. Холбоһуктаах Нациялар организацияларын эйэни үксэтэр үлэлэригэр көмөлөһүөхтээх.

3. Төрөппүттэр кыра саастаах оҕолоругар маннайгы үөрэх кыһатын талар бырааптаахтар.

27 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи общество культурнай олоҕор көңүллүк кыттар, искусствоттан дуоһуйар, научнай сайдыыга кыттар уонна ол сайдыынан туһанар бырааптаах.

2. Хас биирдии киһи бэйэтэ айбыт научнай, литературнай эбэтэр художественнай айымньыларын сизэр майгы уонна үп-харчы өттүнэн көмүскэтэр бырааптаах.

28 ыстатыйа

Бу дьиннээх Декларацияҕа этиллибитин курдук, хас биирдии киһи бэйэтин бырааба уонна көңүлэ бүтүгүн олоххо киллэрэр социальнай бэрээдэктээх дойдуга олоһор бырааптаах.

29 ыстатыйа

1. Хас биирдии киһи общество ортотугар көңүл уонна бүтүгүн сайдар кыахтаах буоларын быһыытынан, общество иннигэр тус эбээһинэстээх.

2. Хас биирдии киһи бэйэтин быраабын уонна көңүлүн олохтоонугар көрсөр хааччахтааһыннара, сокуон атын дьон быраабын уонна көңүлүн, сигили (мораль) ирдэбиллэрин толорор инниттэн, уонна норуokka табыгастаах тутулу тутар туһуттан олохтообут бобуулартан атын буолуо суохтаах.

3. Бу бырааптары уонна көгүллэри олоххо киллэри ханнык да тубэлтэҕэ Холбоһуктаах нациялар организацияларын сыалларыгар уонна ылыммыт санааларыгар утары утарсыа суохтаах.

30 ыстатыйа

Дьиннээх Декларация ис хоһооно ханнык эмэ дойдуга, дьон түмсүүтүгэр эбэтэр кэксэ дьоннорго бу декларацияҕа суруллубут быраабы уонна көгүлү суох онорорго көгүлү биэри курдук тойоннонуо суохтаах.